

آسیب‌شناسی سلامت نظام آموزش عالی

و ارائه چارچوبی برای ارتقای سلامت نظام دانشگاهی

علی ربیعی*

زهرا نظریان**

چکیده

به اعتقاد بیشتر متفکران، فساد یک بیماری انکارناپذیر در همه حکومت‌هاست که در بیشتر دولت‌های جهان سوم، دیگر یک پدیده بیرونی تلقی نشده و پدیده‌ای درونی است که از خود تغذیه می‌کند. این مقاله به منظور شناسایی و سنخ‌شناسی فساد در مراکز و مؤسسه‌های آموزش عالی کشور سامان یافته و در پی پاسخ به این پرسش است که دانشجویان و اساتید و کارکنان دانشگاه‌ها چه دیدگاهی از فساد در مراکز آموزش عالی ایران دارند. این مقاله، تحقیقی کمی-کیفی است که از جنبه هدف، کاربردی و تا حدی توسعه‌ای بوده و از لحاظ ماهیت، نوعی مطالعه توصیفی و پیمایشی محسوب می‌شود و به منظور شناسایی و کشف انواع مختلف فساد در دانشگاه‌های کشور در ابعاد مختلف آموزشی و پژوهشی، اداری، غیراخلاقی و غیر هنجاری و اقتصادی و مالی، به روش مطالعه اکتشافی متکی بر ابزار مصاحبه با گروه‌های کانونی و پرسش‌نامه حاصل گردیده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از منظر پاسخ‌دهندگان، به ترتیب فساد آموزشی و پژوهشی، اداری، اخلاقی و غیر هنجاری و مالی در اولویت قرار داشته و گونه‌هایی از فساد همچون پارتی‌بازی و سوء استفاده‌های مختلف در چاپ و داوری مقالات علمی، پارتی‌بازی در دادن امکانات، بورس کردن در داخل و خارج بر اساس معیارهای غیر علمی، بده بستان‌های سیاسی و حزبی در انتخاب مدیران و اساتید، سوء استفاده از موقعیت شغلی و سیاسی برای دریافت مدرک تحصیلی، تبعیض و سوء استفاده‌های مالی از مهم‌ترین انواع رایج فساد در نظام آموزش عالی کشور می‌باشد.

واژگان کلیدی

فساد، آموزش عالی، سلامت نظام دانشگاه

Email: alirabee@pnu.ac.ir

Email: nazarian184@gmail.com

* دانشیار گروه ارتباطات و مدیریت رسانه دانشگاه پیام نور

** مدرس گروه مهندسی صنایع دانشگاه پیام نور

فصلنامه راهبرد/سال بیست و سوم/شماره ۷۰/بهار ۱۳۹۳/صص ۱۵۱-۱۲۱

جستارگشایی

فساد پدیده‌ای جهانی است و هیچ جامعه‌ای، تحت هیچ نظامی نمی‌تواند از فساد و تبعات آن ایمن باشد. از آنجا که ریشه‌های فساد و زمینه‌های فسادزا در جوامع مختلف یکسان است، فساد نیز به عنوان محصول واحد این ریشه‌های مشترک، در همه جا رشد خواهد کرد؛ اما انواع مختلف ظهور فساد و همچنین شدت و فراگیری آن به مناسبت تفاوت‌های جوامع در ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوت خواهد بود (محمدزاده، ۱۳۸۴، ص ۲۴). بی‌توجهی به خواسته‌های عمومی و فساد در نظام اداری، مشروعیت و کارآمدی دولت‌ها را در بلندمدت تهدید می‌کند، عامل شکست سازمان‌ها در محیط است و ادامه حیات و بقای آنان را با مشکل مواجه می‌سازد (شیخی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۰).

رویکرد سازمانی به فساد به این دلیل اهمیت دارد که سازمان یکی از کانون‌های اصلی فعالیت‌های مفسدانه است. بیشتر فعالیت‌های فاسد بین سازمان‌های سودمحور (رشوه‌دهنده) و ادارات حکومتی (دولتی) و قانون‌گذاران (رشوه‌گیرندگان) صورت می‌پذیرد. سازمان‌هایی که انگیزه رشوه را ایجاد می‌کنند، چندان مسئولیتی برای پاسخ‌گویی به چرایی ریشه کن شدن فساد ندارند، لذا فقط به توصیف آن پرداخته و از مجازات‌های اقتصادی سخن می‌گویند (Luo, 2005, p.120) در چنین سازمان‌هایی فساد، تعقیبی آگاهانه برای منافع فردی است که می‌تواند مشروعیت سازمان را از بین ببرد و بقای آن را به خطر اندازد (Lange, 2008, p.710).

برای درک بهتر سازمان‌های مبتلا به فساد لازم است به اهمیت سلامت سازمانی پی ببریم. در حقیقت سلامت سازمانی از لحاظ فیزیکی، روانی، امنیت، تعلق، شایسته‌سالاری و ارزش‌گذاری به دانایی، تخصص و شخصیت‌ذی‌نفعان و رشد دادن به قابلیت‌های آنان و انجام وظایف محول‌شده از سوی فراسیستم‌های خود در اثربخشی رفتار هر سیستمی تأثیر به‌سزایی دارد (جاهد، ۱۳۸۴، ص ۱۶). از طریق سلامت سازمانی می‌توان استعداد‌های اعضا را شناسایی کرد تا با استفاده از آنها، اهداف سازمانی به شکل مطلوبی تحقق پیدا کند. همچنین سلامت سازمانی عبارت است از توانایی سازمان در حفظ بقا و سازش با محیط و بهبود این توانایی‌ها. برخی سلامت سازمانی را با بهداشت روانی در محیط کار مترادف و سازمان سالم را سازمانی می‌دانند که میزان

افسردگی، ناامیدی، نارضایتی، کم‌تحریکی و فشار روانی کارکنان را به حداقل ممکن برساند. نیوال (۱۹۹۵) سلامت سازمانی را یک موضوع کلی می‌داند که با سه مجموعه فشار روانی، بهداشت روانی و اخلاق در سازمان‌ها در ارتباط است (عباسپور، ۱۳۸۴، ص ۲۵۳).

فساد در همه جوامع به طور اعم و در جامعه دانشگاهی به طور اخص، امری غیر عادی و نادرست شمرده می‌شود (Barsky, 2008, p.65) و در دهه‌های اخیر یکی از مشکلات اساسی سازمان‌ها بوده است. این مسئله علاوه بر اینکه شرکت‌های تجاری را با مشکل مواجه نموده، سازمان‌های دولتی، غیر انتفاعی، انتفاعی، دانشگاه‌ها و حتی سازمان‌های مذهبی را فرا گرفته است (Ashforth et al., 2008, p.670). ضرورت بررسی فساد در آموزش عالی کشور از آن جهت استنباط می‌گردد که اگر دانشگاه بتواند رفتارهای فسادآمیز را برچیند و دانشجویان، سلامت را تجربه کنند، این امر در آنها نهادینه شده و چنین دانشجویانی که فسادگریز شده‌اند، در آینده با سلامت اداری وارد سازمان‌ها و سایر مراکز می‌شوند (قلی‌پور و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۴۲) و از آنجا که دانشگاه‌ها بازتاب پیشرفت یک کشور و سرمایه انسانی آن محسوب می‌شوند (Florida, 2006)، توسعه جوامع بر توسعه دانشگاه‌ها استوار است (فیوضات، ۱۳۸۲). این موضوع خود تأییدی بر لزوم بررسی مواردی چون فساد در این نهاد می‌باشد. در سازمان‌ها متناسب با کارکردهایشان امکان بروز وجوهی از رفتارهای غیر قانونی وجود دارد که با نوعی دور زدن قانون و رفتارهای نامتعارف همراه می‌گردد. این رفتارهای ناسالم می‌توانند در بخش آموزش نیز شکل گیرند.

در بررسی فساد مراکز آموزشی می‌توان دو دسته از انواع آن را مورد بررسی قرار داد. گروه اول، آن دسته از انواع فساد است که به طور مشابه در سازمان‌ها و دستگاه‌های دیگر قابل شناسایی است، همانند فساد موجود در مناقصه‌ها، مزایده‌ها، اجرای پروژه‌ها، خرید و سایر موارد که در این زمینه می‌توان این دسته را از جمله مصادیقی از فساد دانست که به طور کاملاً غیر مستقیم، دانشجویان و کادر آموزشی و اجرایی را تحت تأثیر قرار خواهد داد. در گروه دوم نیز می‌توان آن دسته از موارد را ذکر کرد که به طور مستقیم بر دانشجویان و اساتید و یا کارمندان مؤسسات آموزشی تأثیر می‌گذارد و بر فعالیت‌های دانشگاهی سایه می‌افکند که می‌توان به گزینه‌هایی چون سرقت ادبی، تقلب، فروش سؤال‌های امتحانی، پرداخت رشوه برای کسب نمره و

یا صدور مدارک جعلی اشاره نمود که با توجه به موضوع این مطالعه، تمرکز مقاله حاضر بر نوع دوم فساد می‌باشد. به طور کلی برای دستیابی به مفهوم روشنی از فساد توجه به تعریف مراحل مختلف طیف زیر ضروری می‌نماید. مطالعه نشان می‌دهد نادیده گرفتن تفاوت‌های ماهیتی و جابه‌جایی در به کارگیری مفهوم، امری رایج در ادبیات مبارزه با فساد می‌باشد.

فساد اداری → تخلف‌های اداری → رفتارهای غیر اخلاقی و غیر هنجاری ← روابط غیر متعارف

الف) رفتارهای غیر متعارف. در این دسته از رفتارها، اعمالی مطرح است که با رفتارهای مألوف و عرف جامعه سازگاری ندارد، اما این رفتارها منجر به شکستن قانون و سوءاستفاده به نفع فرد محسوب نمی‌شود.

ب) رفتارهای غیر اخلاقی و غیر هنجاری. آن دسته از اعمالی که برخلاف هنجارهای شناخته‌شده اجتماعی و به طور معمول در حوزه روابط فردی و گروهی صورت پذیرفته و ابعادی چون رفتارهای متضاد با ارزش‌های مسلط بر جامعه و مواردی از این قبیل را در بر می‌گیرد. این نوع از رفتارها در نظام اداری می‌توانند در طیفی از سوء استفاده در روابط تا مواردی که ارزش‌های عمومی را مورد آسیب قرار می‌دهند، مطرح گردد.

پ) تخلف‌های اداری. در تخلف‌های اداری، رفتاری (اقدامی) خلاف آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها صورت گرفته و کسب منفعت به نفع خود یا دیگری کمتر در آن رؤیت می‌گردد. در حقیقت به اعمالی اطلاق می‌شود که خارج از چارچوب و استانداردهای اعلام‌شده صورت می‌پذیرد. وجه اجتماعی تخلف مانند عبور از چراغ قرمز و وجه سازمانی آن عبور از قوانین و یا خارج از استانداردهای سازمانی شناخته شده است (ربیعی، ۱۳۹۰).

ت) فساد اداری. به مجموعه رفتارهای آن دسته از کارکنان بخش عمومی اطلاق می‌شود که در جهت تأمین منافع شخصی، قواعد و مقررات پذیرفته‌شده را نادیده می‌گیرند (هانتینگتون، ۱۳۸۵). اسکات فساد اداری را رفتاری می‌داند که ضمن آن، فرد به دلیل تحقق منافع خصوصی خود و دستیابی به رفاه بیشتر و یا موقعیت بهتر، خارج از چارچوب رسمی وظایف دولتی عمل می‌کند (Scott, 2003, p.4). فساد اداری دربرگیرنده فساد در ارائه کالاها و خدمات دولتی؛ فساد در فروش اموال و املاک دولتی به شهروندان؛ فساد در خریدهای دولتی از بخش خصوصی؛ فساد در

قراردادهای پیمانکاران بخش خصوصی با دولت؛ فساد در صدور مجوز برای فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی بخش خصوصی؛ فساد در شناسایی و مبارزه با قانون‌شکنی؛ فساد مالیاتی و فساد استخدامی است (صفری و نائی، ۱۳۸۰، ص ۱۴۷). فساد ادرازی به طور مستقیم بر کارآیی نظام اداری، مشروعیت نظام سیاسی و مطلوبیت نظام فرهنگی و اجتماعی اثرات ناپهنجاری خواهد گذارد که این تعامل باعث ایجاد دور باطل می‌شود که در نهایت جامعه را به افول خواهد کشاند (امیری، ۱۳۸۷).

با توجه به وجود تقسیم‌بندی‌های متفاوتی از فساد در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و از این قبیل می‌توان بیان داشت که مطالعات مربوط به فساد در حوزه‌های آموزشی کمتر مورد توجه قرار گرفته و پژوهش‌های زیادی درباره آن صورت پذیرفته است. از سویی فساد در مراکز آموزشی می‌تواند جنبه‌های مختلفی را دربرگیرد که همگی آنها ملموس نیستند، با وجود این ممکن است با تعاریف موجود از فساد انطباق داشته باشند. بر این اساس و با توجه به اهمیت مسئله، مطالعه حاضر به شناسایی و سنخ‌شناسی انواع و اشکال فساد در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور پرداخته و به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که انواع موجود از مصادیق فساد در آموزش عالی کدام است و چه راهکارها و روش‌هایی برای کاهش این مسئله وجود دارد. بدین منظور، نخست، ادبیات فساد مورد بحث قرار می‌گیرد و پس از تحقیق‌های کمی و کیفی لازم، شاخص‌ترین انواع آن در مراکز آموزش عالی مشخص و در نهایت راهکارهایی ارائه خواهد گردید.

۱. آموزه‌های نظری

۱-۱. مفهوم فساد

فساد در لغت به معنی تباهی، خرابی، آشوب و ظلم است. در علم حقوق، در مقابل صحت قرار گرفته و صفتی است که به اعتبار آن صفت، فعل انجام‌شده نمی‌تواند دارای آثار قانونی باشد (محمد نبی، ۱۳۸۰). فساد پدیده‌ای جهانی است و در همه کشورها، صرف نظر از میزان توسعه اجتماعی و اقتصادی رخ می‌دهد (دانایی فرد، ۱۳۸۷، ص ۱۰۷). کشورهای در حال گذار از نظام

سوسیالیستی و نیز کشورهای در حال توسعه به طرز خاصی در معرض خطر آن قرار دارند و موجب عدم کارایی و نابرابری در اقتصاد و جامعه می‌شود (کاکس، ۱۳۸۷) بررسی‌های صورت‌گرفته در چند کشور جهان، ارتباط میزان نارضایتی دولتی با فساد را اثبات نموده است (Harris, 2003). همچنین بررسی‌ها نشان داده که هر چه دولت‌ها بزرگ‌تر و با اختیارات گسترده باشند، زمینه‌های فساد در آنها بیشتر خواهد بود (ربیعی، ۱۳۸۳، ص ۱۶۹). بزرگی دولت منجر به گستردگی حیطه اختیارات می‌شود و مقامات سیاسی در سطح وسیعی دارای اعمال قدرت و نفوذ می‌شوند. این روند در برخی کشورهای جهان سوم به نحوی است که تقریباً حیطه بخش خصوصی با نوعی خفگی روبه‌روست. اقتصاد متمرکز نیز فرصت‌های زیادی را برای سوءاستفاده به وجود می‌آورد. فساد مالی تابعی از اندازه رانت‌های در اختیار مقام‌های دولتی است؛ اختیاری که مقام‌ها در تخصیص این رانت‌ها دارند و مسئولیتی که برای تصمیم‌های خود با آنها روبه‌رو هستند (ربیعی، ۱۳۸۶). عارضه فساد از پرداخت غیر قانونی به یک کارمند دولت تا ناکارآمدی فراگیر هر نظام سیاسی یا اقتصادی را دربرمی‌گیرد (رهبر، ۱۳۸۱).

تعاریف زیادی از فساد شده است. برای مثال، آژانس بین‌المللی توسعه ایالات متحده امریکا^۱، فساد را سوءاستفاده از قدرت برای منافع شخصی تعریف کرده است. از دید این آژانس، اعمال فساد شامل سوءاستفاده از مشاغل عمومی و یا سایر مشاغل است (Natasios, 2005, p.8). همچنین فساد به معنی سوءاستفاده از قدرت محول شده، برای نفع شخصی در بخش دولتی یا خصوصی در سطح خرد یا کلان نیز آمده است (گزارش جهانی فساد، ۲۰۰۱). انجمن حسابداری بریتانیا هرگونه پیشنهاد، درخواست، دادن و یا قبول کردن هدیه و یا پاداشی را که بتواند بر انجام وظایف شخص تأثیر گذارد، فساد می‌داند (AICPA, 2005). بانک جهانی نیز سوءاستفاده از قدرت عمومی برای بهره‌گیری خصوصی و پیشنهاد دادن، دریافت یا تقاضای هر چیز با ارزش برای تأثیرگذاری بر رفتار یک کارمند دولتی در فرایند انجام یک کار یا قرارداد را مصداق فساد می‌داند (رفیع‌پور، ۱۳۸۶، ص ۲۷). فساد به مجموعه رفتارهای آن دسته از کارکنان بخش عمومی اطلاق می‌شود که در جهت تأمین منافع شخصی، قواعد و مقررات پذیرفته‌شده را نادیده می‌گیرند

1. USAID

(هانتینگتون، ۱۳۸۵، ص ۹۰). در گسترده‌ترین تعریف، فساد عبارت است از: سوءاستفاده از امکانات و منابع عمومی در راستای منافع شخصی (ربیعی، ۱۳۸۳، ص ۲۹).

بدین ترتیب در حقیقت رفتار منحرف‌شده از ضوابط و وظایف رسمی در هر مسئولیت عمومی، بنابر ملاحظات خصوصی و یا ملاحظات قومی و منطقه‌ای است (هیوود، ۱۳۸۱، ص ۴۷۵) و در هر سیستمی می‌تواند براساس صورت‌بندهای^۲ فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، اشکال خاصی به خود بگیرد که می‌توان آنها را در نظام‌های متعدد به صور زیر مشاهده کرد: شکل رشوه برای انجام کار یا اخذ امتیازات، پاداش برای حسن خدمت، بی‌احترامی به ارباب رجوع اداری، سوءاستفاده از اسناد و مدارک موجود در راستای منافع شخصی یا فامیلی یا گروه‌های قومی، نژادی یا طبقه خاص، خرید کارگزاران اداری، به کارگیری کارگزاران و اموال سازمان به نفع منافع شخصی، دست‌کاری اسناد، فروش اسناد دولتی، کم‌کاری، دست‌کاری در اسناد مناقصات و فروش خدمات، حیف و میل اموال عمومی، فراموشی وظایف سازمانی در اداره و رفیق‌بازی اداری (خلف‌خانی، ۱۳۸۹، ص ۵۷) جرایمی مانند اختلاس، ارتشاء و جعل، جرایم جدیدی نیستند و قدمتی به اندازه تشکیل دولت دارند. فراهم شدن موقعیت، منجر به ارتکاب جرم می‌گردد و مسئولیت‌ها و اختیاراتی که طبق قانون به کارمندان دولت تفویض می‌شود، زمینه مساعدی را برای سوء استفاده فراهم می‌کند (فرج‌پور، ۱۳۸۳، ص ۹).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در جوامع سنتی همواره فساد حاصل انحراف از معیارهای پذیرفته‌شده نیست، بلکه بیشتر پیامد تعلیق ارزشی یا انحراف معیارها از الگوهای رفتاری جا افتاده است. به عنوان مثال در یک جامعه سنتی ممکن است بخشی از کار یک فرد، شکل ایثار و از خودگذشتگی داشته باشد؛ در صورتی که در یک جامعه صنعتی، کار اصولاً در برابر درآمد و حق‌الزحمه انجام می‌گیرد. در هر دو شکل، فرد با الگوهای رفتاری جاافتاده و روشنی مواجه است؛ اما در یک جامعه در حال گذار، فرد ممکن است در موضعی ایثار کند که منافع حاصل از کار او، به جیب دیگری سرازیر شود، یا هرگونه مطالبه حق‌الزحمه در برابر کار، برخی از روندهای جاری و دارای کارکرد را متوقف کند. در جامعه‌ای که امکانات مشخصی برای مجموعه افراد

جامعه وجود دارد، ایثار یک قشر (معلمان یا اساتید دانشگاه و دیگر کارمندان سازمان‌های آموزشی در شرایط امروز ایران) دقیقاً به معنی تخصیص سود حاصل از کار آنان به اقشار دیگر و توزیع نابرابر درآمدهاست. این امر خود فسادهای زیادی مانند کم‌کاری یا نقض ضوابط آموزشی را در بخش آموزشی دامن می‌زند (محمدی، ۱۳۷۹، ص ۲۴۸) از طرفی پژوهش‌ها نشانگر آن است که فساد یک نیروی یکپارچه و یک‌دست نیست تا به وسیله راه‌حلی تک‌بعدی کنترل شود، بلکه مستلزم استفاده از یک رهیافت کلی‌نگرانه و چندبعدی است (ابراهیم‌آبادی، ۱۳۸۴) و فشارهای محیطی، عوامل سازمانی و ویژگی‌های فردی در بروز آن مؤثرند (Pfarrer&Decelles, 2008, p.730) زمانی اتفاق می‌افتد که دو وضعیت قصد و فرصت برای فساد فراهم باشد (Jones, 2005).

طبقه‌بندی‌های مختلفی برای پدیده فساد وجود دارد. برخی از صاحب‌نظران، فساد را به دو دسته تصادفی و تعمدی (Nielsen, 2003; Carvajal, 1999) برخی به فساد ساختاری و رفتاری (ربیعی، ۱۳۸۳) و برخی به فساد سیاسی، اداری، انتخاباتی، مالی و قانونی تقسیم می‌کنند. (Andvig, et. al, 2000; Chapman, 2004; Liiv, 2004; Mohabbat khan, 2001; Tanzi, 1998)

عمده عواملی که به شیوع و گسترش فساد در سازمان‌ها و نهادهای کشور دامن می‌زنند، عبارت‌اند از: سوءمدیریت، عدم شفافیت و پاسخگویی دولت در برابر عملکرد خود، مورد تهدید قرار گرفتن مبارزه‌گران با فساد، احساس بی‌عدالتی در ادارات دولتی، نگرش مردم نسبت به فساد، ناکارآمدی دولت، قوانین ضعیف و دست‌وپاگیر (بوروکراسی اداری)، شرایط تورمی و عدم ثبات اقتصادی و افزایش تقاضا برای استخدام بی‌رویه (رسولی، ۱۳۸۴؛ رسولی و شهائی، ۱۳۸۸؛ رهبرو همکاران، ۱۳۷۸؛ عباس‌زادگان، ۱۳۸۴؛ هیوود، ۱۳۸۱).

بررسی‌های صورت‌گرفته حکایت از پیچیده بودن و گسترده بودن عوامل مؤثر در شکل‌گیری فساد اداری دارد. با وجود این به طور کلی می‌توان عوامل اصلی شکل‌گیری این پدیده را به سه گروه عوامل فرهنگی و محیطی، عوامل شخصیتی و عوامل اداری و سازمانی تقسیم کرد (رفیع‌پور، ۱۳۷۹، ص ۳۲) که در این میان از عوامل فرهنگی و محیطی می‌توان به وجود روابط خویشاوندی، عدم حساسیت جامعه نسبت به معیارهای اخلاقی، امنیت ناشی از فضای آلوده به

فساد و قانون‌گریزی اشاره کرد. همچنین از عوامل شخصیتی می‌توان وجود حرص و طمع مادی‌گری، فقدان وجدان کاری و از عوامل اداری و سازمانی، اختلاف فاحش میان میزان درآمد کارکنان و حجم هزینه‌های آنان، وسعت دامنه دخالت‌های دولت در تصدی امور، افراط در وضع قوانین، دامنه فعالیت‌های نظارتی و تنبیهی دولت، تساهل و تسامح نسبت به فساد و عدم آشنایی ارباب رجوع با قوانین را نام برد (اشرفی و علی‌ئی، ۱۳۹۰، صص ۵۲۱-۵۱۸).

۲-۱. سلامت نظام دانشگاهی

تحقیقات نشان می‌دهد که نقض سلامت دانشگاهی در مراکز آموزشی تنها محدود به یک کشور و یا ایالت نیست و به پدیده‌ای جهانی بدل شده است (Chronicle, 2002) که می‌تواند به صورت‌های غیراخلاقی و غیرقانونی آشکار شود و به اموال عمومی و دولتی خسارت‌هایی را وارد آورد و یا سبب انتخاب مدیران و رؤسا به صورت سلیقه‌ای گردد (Anderson & Heyneman, 2005; Heyneman, 2005; Noah & Eckstein, 2001) و اعتبار و اعتماد عمومی و کیفیت آموزش و پژوهش را تضعیف نماید (Rumyantseva, 2005, p. 82) در بسیاری از مراکز آموزشی همچون سایر نهادها، انواعی از فساد مانند رشوه، به صورتی رایج و معمول به چشم می‌خورد (Braxton & Bayer, 1999; Heyneman, 2003, 2004) به طوری که گزارش‌های رسمی و غیررسمی نشان می‌دهد که میزان اخذ رشوه برای ورود به دانشگاه‌ها در حال افزایش است (World Bank, 2002, 2003). صاحب‌نظران معتقدند به سه دلیل، بخش آموزش در برابر فساد آسیب‌پذیر است. اول اینکه این بخش، یک ساختار جذاب برای حمایت و پشتیبانی از احساسات بومی و ملی است. دوم، تصمیمات مأخوذه در این بخش تأثیر چشمگیری بر معیشت و زندگی افراد دارد و سوم، معمولاً بودجه مضاعفی به این بخش تخصیص داده می‌شود (Hallak & Poisson, 2007). وجود فساد در نظام آموزش سبب بی‌اعتمادی مردم می‌شود، کیفیت آموزش را بدتر از گذشته می‌نماید، افراد نالایقی را برای آینده پرورش می‌دهد و ارزش‌های تحریف‌شده را به دانش‌آموزان و دانشجویان می‌آموزد. هزینه فساد، زمانی در بالاترین حد است که کودکی به دلیل وجود فساد، به مدرسه نرود یا نخواهد درس بخواند. از طرفی، فساد با تخریب روح نخبه‌گرایی، سبب بی‌اعتمادی

کارفرمایان و عموم به دانش و توان محصلان می‌گردد (رسولی و شهائی، ۱۳۸۸، ص ۲۳). یونسکو در اقدامی قابل ملاحظه، یک مدل مفهومی را درباره عوامل مؤثر بر بروز فساد در بخش آموزش معرفی کرده که شامل سه بخش است: عوامل درونی، عوامل بیرونی و عوامل چالشی. عوامل درونی در این مدل به ساختار تصمیم‌گیری و مدیریتی نظام آموزشی اشاره دارد که تأثیر مستقیمی بر بروز فساد در بخش آموزش دارد، مانند فقدان هنجارها و مقررات شفاف؛ ابهام و گنگی رویه‌ها؛ قدرت انحصاری؛ فقدان هنجارهای حرفه‌ای و شغلی؛ حقوق پایین و نظام پاداش ضعیف؛ ظرفیت مدیریتی محدود؛ فقدان ظرفیت جذب؛ سیستم‌های حسابداری و مانیتورینگ ضعیف؛ فقدان کنترل و نظارت؛ فقدان سیستم مستقل تضمین کیفیت و اطلاع‌رسانی ضعیف به عموم. از طرفی، عوامل بیرونی در محل فعالیت بخش آموزش حضور دارد و تأثیرشان بر این بخش، حداقل به صورت غیرمستقیم است: مانند فقدان اراده و عزم سیاسی؛ ساختارهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی؛ تنزل ارزش‌های اخلاقی؛ حقوق پایین؛ قابلیت تعویض و اصطلاحاً "دور زدن" قوانین مالی؛ فقدان ممیزی بیرونی؛ عدم دسترسی به اطلاعات و رقابت شدید در بازار کار. در نهایت، برخی از عوامل حالتی مانند شمشیر دولبه دارند و بخش آموزش را با چالش مواجه می‌کنند، مانند تمرکززدایی، مدیریت مدرسه‌ای، خصوصی‌سازی، پیشرفت فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، جهانی شدن (برای عوامل درونی)، رویکردهای بهبود انعطاف‌پذیری و واکنش‌پذیری سازمانی و پشتوانه بودجه‌ای (برای عوامل بیرونی) (Hallak & Poisson, 2007).

آلباخ (۲۰۰۴) ضمن ایجاد تمایز میان فساد حرفه‌ای و فساد در امتحانات، بیان می‌دارد که فساد حرفه‌ای به فساد در زمینه استخدام و ترفیع اشاره می‌کند و فساد در امتحانات به پرداخت رشوه برای نمرات امتحانات و ثبت نام دلالت دارد احمداف و اکبراف (۲۰۰۷) نیز با بررسی وضعیت فساد در مراکز آموزشی کشور جمهوری آذربایجان معتقدند که فساد در آموزش، ماحصل تعاملات غیرقانونی و چندسویه میان دانش‌آموز، معلم و کارمند است ویت و آلن (۲۰۰۳) پژوهش خود را به بررسی فساد در نظام اداری آموزشی اختصاص دادند و نمونه‌هایی را برای فساد ذکر نمودند. دیگران نیز در مورد گستردگی فساد در سیستم آموزش عالی گرجستان و تأثیرات منفی آن بر شرایط اجتماعی کشور بحث نمودند (Peuch, 2002; Rostiasvili, 2004; Dalalish vili, 2006). جانشیا

(۲۰۰۴) در مطالعه‌ای با بررسی فساد در آموزش عالی گرجستان، رایج‌ترین نوع فساد را تقلب و اخذ رشوه در امتحانات ورودی به دانشگاه‌ها می‌داند و عنوان می‌نماید که میزان این رشوه بسته به نوع دانشگاه بین ۲۰۰ تا ۱۰۰۰۰ دلار متغیر است و تمپل (۲۰۰۶) راهکارهایی را جهت مبارزه با فساد رایج در نظام آموزشی این کشور ارائه نمود. والتینو (۲۰۰۷) در مطالعه‌ای فساد موجود در آموزش عالی را بررسی و راهکارهای برون‌رفت از وضعیت کنونی را ترسیم نمود. بری (۲۰۰۳) عنوان می‌نماید که شرق آسیا، آفریقا و در اروپای شرقی تدریس‌های خصوصی و تک‌نفری به طور وسیعی به چشم می‌خورد که این مسئله خود می‌تواند زیرمجموعه‌ای از انواع فساد را به دنبال داشته باشد. در کشور نیز رسولی و شهانی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای ضمن بررسی فساد اداری در مراکز آموزشی، عوامل بروز فساد در این مراکز را وضعیت اقتصادی کارکنان، ویژگی‌های فرهنگی، ویژگی‌های سازمانی، شخصیت کارکنان و کم‌وکیف قانونی عنوان نمودند. و در زمینه بررسی بی‌عدالتی و نقش آن در شیوع فساد در مؤسسات و مراکز آموزشی عالی، قلی‌پور و همکارانش (۱۳۸۸) با انجام مطالعه‌ای کیفی به شناسایی هفت تم زمینه‌ساز بی‌عدالتی پرداختند که عبارت‌اند از ناکارآمدی پیشگیری، کشف و مقابله با فساد، عدم رؤیت بازخورد عملکرد و کنترل، عدم شفافیت فرهنگی؛ دلسوزی‌های نابجا، سیاسی‌سازی و رفتارهای سیاسی، بی‌تفاوتی و عدم قاطعیت و در نهایت مصلحت‌اندیشی و حفظ آبرو. پورعزت و همکارانش (۱۳۹۱) هفت عامل اختیار نامناسب دانشگاهی به خصوص نظام ارزیابی و ارتقای اساتید، مشکلات مالی، عدم استقلال دانشگاه و عدم مشارکت در امور جامعه، عدم وجود هویت مشخص دانشگاهی، عدم آشنایی با رفتارهای غیر دانشگاهی و دانشگاهی، ضعف شخصیت و مسائل اعتقادی و فرهنگی را مهم‌ترین علل بروز رفتار غیر دانشگاهی در دانشگاه‌های ایران می‌دانند. آتشک و همکارانش (۱۳۹۰) معتقدند فساد اداری در بخش آموزش دولتی به معنای استفاده نظام‌مند از اختیارات دولتی برای کسب منافع شخصی است که اثری قابل توجه بر مقوله‌های دسترسی به نظام آموزشی، کیفیت آموزش و برابری در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی دارد که این امر می‌تواند در سطوح مختلف در قالب اختلاس، رشوه، تخلف، اخاذی و پارتی‌بازی رخ دهد که نمونه‌هایی از آن را می‌توان در حیطه‌های ساخت مدارس، استخدام، ارتقاء، انتصاب، رفتار و سلوک کادر آموزشی، تأمین و توزیع

مواد و تجهیزات آموزشی و غیر آموزشی، تخصیص وجوه ویژه، امتحانات و مدارک تحصیلی مشاهده کرد.

مطالعه زمانی و همکارانش (۱۳۹۱) نیز نشان می‌دهد که زنان در دو مؤلفه نگرش‌های بازدارنده از سرقت علمی و نیز دانش و آگاهی نسبت به پدیده سرقت علمی به مردان برتری دارند، اما میزان خودکارآمدی مردان در انجام کارهای علمی و نوشتن مقاله از زنان بیشتر می‌باشد. خامسان و امیری (۱۳۹۰) با بررسی میزان و شیوع انواع تقلب تحصیلی در بین دانشجویان دانشگاه بیرجند بیان می‌کنند که میزان تقلب در پسران بیش از دختران و باور به عمومیت داشتن تقلب در دختران به طور معنادار بیش از پسران است، همچنین عوامل درونی مانند عدم مسئولیت‌پذیری و عدم دقت کافی بیش از عوامل بیرونی مانند سخت بودن تکلیف و توقع زیاد از دانشجو به عنوان علت تقلب توسط دانشجویان مورد تأکید قرار گرفته است.

یافته‌های مطالعه علی‌وردی‌نیا و صالح‌نژاد (۱۳۹۲) حکایت از آن دارد در حالی که از میان متغیرهای انتخاب عقلانی، دو متغیر میزان منافع تقلب و فرصت‌های انحرافی با تقلب رابطه‌ای مستقیم و معنادار دارند، میان متغیر باورهای اخلاقی دانشجویان با میزان وقوع تقلب رابطه‌ای معکوس و معنادار وجود دارد. ذاکر صالحی نیز در کتاب خود با عنوان *تقلب علمی راهکار عام مبارزه با جرمی همچون تقلب علمی و فساد آموزشی را کاهش توان*، انگیزه و فرصت بروز جرم می‌داند. وی شکل‌گیری زیست‌بوم سالم (عاری از فساد) را با پیگیری چهار اقدام آموزش، تعمیق اخلاق، نظارت و برخورد با متخلف میسر می‌داند و معتقد است که برای مبارزه با تقلب علمی به صورت مشخص، اقداماتی عملی همچون آموزش استادان، آموزش هیئت تحریریه مجلات علمی، تهیه پروتکل کشوری مبارزه با تقلب علمی، تصویب قوانین بازدارنده و اشاعه اخلاق و هنجارهای علمی در میان دانشجویان و اساتید می‌تواند در مراکز علمی و دانشگاهی کشور پیگیری شود (ذاکر صالحی، ۱۳۸۹، صص ۲۴۱-۲۴۰).

۲. سؤال‌های پژوهش

با توجه به مسئله تحقیق که شناسایی گونه‌های فساد موجود در مراکز آموزش عالی کشور است، سؤال‌های تحقیق به صورت زیر سامان یافته است:

- الف) مهم‌ترین مصادیق فساد در دانشگاه‌های کشور کدام‌اند؟
- مهم‌ترین مصادیق فساد آموزشی و پژوهشی در دانشگاه‌های کشور چیست؟
- مهم‌ترین مصادیق فساد اداری در دانشگاه‌های کشور چیست؟
- مهم‌ترین مصادیق فساد مالی و اقتصادی در دانشگاه‌های کشور چیست؟
- مهم‌ترین مصادیق فساد اخلاقی و غیر هنجاری در دانشگاه‌های کشور چیست؟
- راهکارهای مدیریتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی برای کنترل و مهار فساد موجود در آموزش عالی کشور چه می‌تواند باشد؟

۳. روش پژوهش

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی بوده و از نظر اجراء، تحلیلی-پیمایشی و از نوع مطالعات کمی- کیفی است در این مقاله تلاش شده است تا با استفاده از نظرات کارشناسان، تصویر جامع‌تری از مصادیق فساد در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور ارائه گردد. همچنین به صورت همزمان با استفاده از نظرهای اساتید و خبرگان، راهکارهایی جهت کاهش و یا رفع فساد، اخذ و طبقه‌بندی شده است. نظر به اینکه بررسی موضوع فساد در آموزش عالی موضوعی جدید، غیر ساخت‌مند و پیچیده به نظر می‌رسید، در فاز اول تحقیق به منظور استخراج مهم‌ترین مصادیق آن از شیوه دریافت نظرات گروه‌های مرجع استفاده گردید که در سه بخش دانشجویی، اساتید و کارکنان دانشگاهی صورت پذیرفت. در این مرحله از ۱۲ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری، ۴ واحد دانشگاهی از دانشگاه‌های پیام نور، آزاد، غیرانتفاعی و دولتی، ۸ نفر از اساتید این دانشگاه‌ها و ۵ نفر از کارکنان دعوت شد تا در جلسه‌ای برای بیان نظرات خود شرکت نمایند. در انتهای جلسه ایده‌ها و دیدگاه‌های ارائه‌شده جمع‌بندی و مهم‌ترین موارد فساد در ابعاد جزئی‌تری در چهار بعد آموزشی و پژوهشی، اداری، اقتصادی و مالی و اخلاقی و غیرهنجاری استخراج گردیدند.

در فاز دوم این مطالعه به کمک مؤلفه‌های به‌دست‌آمده پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۴۲ سؤال (با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ درصد) طراحی شد. جامعه آماری در این مرحله از تحقیق، شامل استادان و دانشجویان در دسترس دانشگاه‌های پیام‌نور، آزاد و مؤسسات غیرانتفاعی و دانشگاه‌های

دولتی در شهر تهران بود (از هر دانشگاه ۲ واحد و از هر واحد ۴۰ نفر برای توزیع پرسش‌نامه انتخاب گردید). جامعه آماری بالغ بر ۳۲۰ تن انتخاب گردید که پس از توزیع پرسش‌نامه در بین این افراد، ۲۷۰ پرسش‌نامه (۸۴/۴ درصد) به محققین بازگردانده شد. پس از اجرای پرسش‌نامه‌ها، داده‌های خام پژوهش، از پرسش‌نامه‌ها استخراج و در جدول اطلاعات کلی تنظیم شد، سپس کلیه اطلاعات از طریق نرم‌افزار آماری Spss (به‌وسیله آزمون فریدمن) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در فاز سوم تحقیق نیز به منظور ارائه راهکارهایی مناسب جهت رفع و یا کاهش مصادیق فساد؛ پرسش‌نامه‌ای بازطراحی گردید و از ۱۰ تن از استادان و افراد دارای سابقه مدیریت در دانشگاه‌ها خواسته شد تا برای موارد ذکرشده، راهکارهایی پیشنهاد نمایند.

۴. یافته‌های پژوهش

الف) یافته اول: پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، اطلاعات حاصل از تحلیل داده‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری استخراج شد. لازم به ذکر است که پرسش‌نامه در میان دو گروه استادان و دانشجویان توزیع گردید. نتایج حاصل به شرح نگاره شماره (۱) می‌باشد.

نگاره شماره (۱) - توزیع فراوانی و فراوانی نسبی نمونه آماری بر اساس جنسیت،

مدرک تحصیلی و سمت پاسخگویان

فراوانی	درصد	جنسیت	فراوانی	درصد	مدرک تحصیلی	فراوانی	درصد	سمت
۱۶۴	۶۰/۷۴	مرد	۱۶۱	۵۹/۶۳	کارشناسی ارشد	۹۰	۳۳/۳۳	استاد
۱۰۶	۳۹/۲۶	زن	۱۰۹	۴۰/۳۷	دکتری	۱۱۰	۶۶/۶۷	دانشجو
۲۷۰	۱۰۰	مجموع	۲۷۰	۱۰۰	مجموع	۲۷۰	۱۰۰	مجموع

ب) یافته دوم: در مرحله بعد میزان پاسخگویی به سؤالات پرسش‌نامه بسته به دست آمد.

نتایج حاصل از ارزیابی اولیه در نگاره شماره (۲) قابل مشاهده است.

نگاره شماره (۲) - درصد فراوانی متغیرهای تحقیق

متغیر اول	متغیر دوم	متغیر سوم	متغیر چهارم	ردیف متغیر
فساد آموزشی و پژوهشی	فساد اداری	فساد اخلاقی و غیرهنجاری	فساد مالی و اقتصادی	نام متغیر
۶/۵	۵/۴	۸/۶	۷/۵	بسیار کم
۱۲/۹	۱۲/۹	۱۲/۹	۱۷/۲	کم
۲۲/۶	۲۸	۲۱/۵	۲۲/۶	متوسط
۳۲/۳	۳۴/۴	۳۷/۶	۳۶/۶	زیاد
۲۵/۵	۱۹/۴	۱۹/۴	۱۶/۱	خیلی زیاد
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

پ) یافته سوم: اولویت‌بندی چهار متغیر اصلی

در زمینه رتبه‌بندی چهار متغیر اصلی تحقیق، به کمک نتایج به دست آمده (نگاره شماره ۳) می‌توان گفت عوامل دارای اولویت‌های متفاوتی هستند که بیانگر درجه اهمیت آنهاست.

نگاره شماره (۳) - نتیجه آزمون خی دو مربوط به چهار متغیر اصلی

تعداد	خی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۲۷۰	۱۰۴/۲۲	۵	۰/۰۰

همچنین براساس نظرات پاسخ‌دهندگان، فساد آموزشی و پژوهشی بیشترین اهمیت و فساد مالی و اقتصادی کمترین اهمیت را در میان گونه‌های فساد در نظام دانشگاهی کشور دارد (نگاره شماره ۴).

نگاره شماره (۴) - رتبه‌بندی انواع اصلی فساد

رتبه نهایی و درجه اهمیت	متغیر اصلی	میانگین رتبه
۱	فساد آموزشی و پژوهشی	۳/۹۲
۲	فساد اداری	۳/۵۹
۳	فساد اخلاقی و غیرهنجاری	۳/۴۱
۴	فساد اقتصادی و مالی	۲/۹۸

ت یافته چهارم: رتبه‌بندی مؤلفه‌های فساد آموزشی و پژوهشی

با در نظر گرفتن درجه آزادی ۴ و ۹۹ درصد اطمینان، سطح معناداری ۰/۰۰۱، میزان آزمون خی دو معادل ۲۵۲/۵۱ حاصل گردید که بیانگر وجود تفاوت معناداری میان ۱۶ مؤلفه مطرح‌شده برای فساد آموزشی و پژوهشی است؛ همچنین براساس نگاره شماره (۵) و با توجه به میانگین‌های به دست‌آمده طبق آزمون رتبه‌بندی فریدمن، مداخله در فرآیند داوری مقالات، رفیق‌بازی و چاپ مقالات از دیدگاه پاسخگویان مهم‌ترین عامل بوده و سایر عوامل در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

نگاره شماره (۵) - میانگین رتبه شاخص‌های مربوط به فساد آموزشی و پژوهشی طبق**آزمون فریدمن به ترتیب اهمیت**

رتبه میانگین	مؤلفه	رتبه	فساد آموزشی و پژوهشی
۳/۴۷	مداخله در فرآیند داوری مقالات، رفیق‌بازی و چاپ مقالات	۱	فساد آموزشی و پژوهشی
۳/۴۲	چاپ مقالات با اسم مشترک (بدون مشارکت واقعی)	۲	
۳/۳۸	تعیین اولویت‌های پژوهشی براساس موضوعات مورد علاقه شخصی	۳	
۳/۲۵	سندسازی علمی، مفهوم و مقاله دزدی و مقاله‌سازی	۴	
۳/۱۸	سوءاستفاده اساتید از پژوهش‌ها و مقاله‌های دانشجویان	۵	
۳/۰۳	دادن ترجمه (خرید کردن کتاب برای ترجمه بین دانشجویان)، پیشنهاد خرید کتاب و... برای دادن نمره میان ترم به دانشجویان	۶	
۲/۸۹	واسطه‌گری در چاپ مقالات در نشریه‌ها و کنفرانس‌ها (ملی و بین‌المللی)	۷	
۲/۶۸	پایان‌نامه‌نویسی و پژوهش‌نویسی توسط گروه‌های حرفه‌ای	۸	
۲/۳۶	یارتی، بازی در دادن ارتقای علمی به اساتید و اعضای هیئت علمی	۹	
۲/۵۸	استفاده از منابع دیگران بدون ذکر نام در جزوه‌های درسی، مقالات و غیره	۱۰	
۲/۳۴	تقلب در برگزاری امتحانات میان ترم و پایان ترم	۱۱	
۲/۲۲	ارائه گزینت‌ها به شکل کاملاً صوری	۱۲	
۲/۱۳	تقلب در برگزاری امتحانات ورودی به دانشگاه‌ها	۱۳	
۱/۹۵	فروش سؤالات امتحانی، در طول تحصیل یا آزمون‌های ورودی	۱۴	
۱/۷۲	خروج دانش‌آموزان و دانشجویان از کشور برای استفاده از سهمیه دانشجویان خارجی، برای ورود به دانشگاه‌های معتبر داخلی (در سطوح مختلف تحصیلی)	۱۵	
۱/۲۱	جعل در اختراع	۱۶	

ث) یافته پنجم: رتبه‌بندی مؤلفه‌های فساد اداری

با در نظر گرفتن درجه آزادی ۴ و ۹۹ درصد اطمینان، سطح معناداری ۰/۰۰، میزان آزمون خی دو معادل ۱۴۵/۷۶ حاصل گردید که بیانگر وجود تفاوت معناداری میان ۹ مؤلفه مطرح‌شده برای فساد اداری است؛ همچنین براساس نگاره شماره (۶) و با توجه به میانگین‌های به دست‌آمده طبق آزمون رتبه‌بندی فریدمن، انتخاب مدیران ارشد از احزاب و گروه‌های خاص و اختصاص امکانات و تسهیلات خاص برای مدیران کشوری به منظور ادامه تحصیل در مقاطع مختلف تحصیلی از دیدگاه پاسخگویان مهم‌ترین عامل بوده و سایر عوامل در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

نگاره شماره (۶) - میانگین رتبه شاخص‌های مربوط به فساد اداری طبق آزمون فریدمن

به ترتیب اهمیت

رتبه میانگین	مؤلفه	ردیف	فساد اداری
۳/۳۶	انتخاب مدیران ارشد از احزاب و گروه‌های خاص	۱	
۳/۲۹	اختصاص امکانات و تسهیلات خاص برای مدیران کشوری به منظور ادامه تحصیل در مقاطع مختلف تحصیلی	۲	
۳/۲۴	بورس کردن (داخل و خارج) براساس گرایش‌های سیاسی، حزب‌سالاری و یا خویشاوندی	۳	
۳/۱۱	تقلب و پارتی‌بازی در مصاحبه‌های (ورودی دانشجویان و یا جذب هیئت علمی جدید)	۴	
۲/۷۹	تقلب و پارتی‌بازی در پذیرش و استخدام کارمندان	۵	
۲/۵۷	پارتی‌بازی در پذیرش و استخدام اساتید	۶	
۲/۴۱	زدوبند در انتخابات محیط‌های آموزشی (گروه‌ها، دانشکده‌ها، انجمن‌های علمی و...)	۷	
۱/۸۶	سوءاستفاده از موقعیت‌های اداری برای اخذ مجوزهای مختلف در قالب پرون‌سیاری به بخش خصوصی	۸	
۱/۵۲	تأسیس و راه‌اندازی رشته، گروه و گاه مؤسسه برای فرد خاص و صاحب نفوذ	۹	

ج) یافته ششم: رتبه‌بندی مؤلفه‌های فساد اخلاقی و غیر هنجاری

برای مؤلفه‌های مربوط به فساد اخلاقی و غیر هنجاری نیز نتیجه آزمون خی دو ۲۲۰/۶۳ در سطح اطمینان ۰/۰۰ و درجه آزادی ۵ است که نشان‌دهنده تفاوت معناداری میان ۷ گویه مربوطه است. نیز رتبه‌بندی فریدمن نشان می‌دهد که تبعیض بین دانشجویان به علت شناخت و دوستی از نظر پاسخگویان دارای بالاترین اولویت بوده و سایر موارد در دیگر جایگاه‌ها قرار دارند.

نگاره شماره (۷) - میانگین رتبه شاخص‌های مربوط به فساد اخلاقی و غیر هنجاری**طبق آزمون فریدمن به ترتیب اهمیت**

ردیف	مؤلفه	مرتب میانگین
۱	تبعیض بین دانشجویان به علت شناخت و دوستی	۳/۴۵
۲	رفتارهای غیر اخلاقی و سوء استفاده‌های جنسیتی	۳/۲۲
۳	سوء استفاده از موقعیت‌های شغلی دانشجویان توسط اساتید	۳/۱۷
۴	سوء استفاده از موقعیت‌های سیاسی دانشجویان برای تثبیت موقعیت رؤسای دانشگاهی	۳/۰۳
۵	سوء استفاده از مقام سیاسی برای دریافت مدرک	۲/۸۳
۶	عدم رعایت عدالت در نظارت بر وضعیت علمی مؤسسات و چشم‌پوشی از تخلفات عدیده برخی از مؤسسات به دلیل ارتباطات نامشروع مالی و وابستگی‌های سیاسی	۲/۶۰
۷	زیر پا گذاشتن ارزش‌های محیط علمی دانشگاهی	۲/۴۹

فساد اخلاقی و غیر هنجاری

چ) یافته هفتم: رتبه‌بندی مؤلفه‌های فساد مالی و اقتصادی

میزان آزمون خی دو برای درجه آزادی ۴ و ۹۹ درصد اطمینان، سطح معناداری ۰/۰۰ معادل ۲۴۵/۱۳ حاصل گردید که بیانگر وجود تفاوت معناداری میان ۱۰ مؤلفه مطرح‌شده برای فساد مالی و اقتصادی است. نیز بر اساس نگاره شماره (۸)، پارتی‌بازی در دادن امکانات به دانشجویان مانند خوابگاه دانشجویی و استفاده از موقعیت‌های ایجادشده اقتصادی در رده‌های بالای مدیریتی مهم‌ترین مؤلفه از بعد مالی و اقتصادی می‌باشد.

نگاره شماره (۸) - میانگین رتبه شاخص‌های مربوط به فساد مالی و اقتصادی طبق

آزمون فریدمن به ترتیب اهمیت

رتبه میانگین	مؤلفه	ردیف	فساد مالی و اقتصادی
۲/۷۴	پارتنری بازی در دادن امکانات به دانشجویان مانند خوابگاه دانشجویی	۱	
۲/۶۴	استفاده از موقعیت‌های ایجادشده اقتصادی در رده‌های بالای مدیریتی	۲	
۲/۵۳	پارتنری بازی در دادن وام‌های دانشجویی	۳	
۲/۴۴	اخذ رشوه برای فراهم نمودن شرایط ورود به دانشگاه‌ها	۴	
۲/۳۸	سوءاستفاده مالی از دانشجویان و همکاران پژوهشی	۵	
۲/۱۳	انجام خریدهای دانشگاهی از بستگان و دوستان	۶	
۲/۱۱	عقد قرارداد و مزایده‌ها با بستگان و دوستان	۷	
۱/۹۶	توزیع منابع مالی میان افراد خودی برای پژوهش‌ها و یا پروژه‌های تحقیقاتی	۸	
۱/۶۲	ارائه امکانات مالی مانند اضافه کاری و پاداش به حلقه‌های نزدیک به مدیریت	۹	
۱/۵۱	سفرهای خارج از قاعده و مکرر تحت عنوان بازدید علمی به خارج از کشور با استفاده از اعتبارات دولتی	۱۰	

(ح) یافته هشتم: نتایج مصاحبه با گروه کانونی

با توجه به مصاحبه‌های صورت گرفته با خبرگان به نظر می‌رسد با عنایت به ملموس بودن مسائل آموزشی و پژوهشی برای دانشجویان و احتمالاً تجارب شخصی آنها و بیشتر گفت‌وگوهایی که در حوزه دانشگاهی پیرامون مسائل دانشگاهی صورت گرفته، فساد آموزشی و پژوهشی از اهمیت بیشتری برخوردار است و حیطة‌ای از رفتارهای دانشجویی تا استادان را دربرمی‌گیرد که در این میان انواعی چون: تقلب در امتحانات میان ترم، پایان ترم و امتحانات ورودی به دانشگاه‌ها، فروش سؤال‌های امتحانی، استفاده از منابع دیگران بدون ذکر نام آنها در پژوهش‌ها و مواردی دیگر از جمله مسائل شناخته شده‌تری در حوزه‌های آموزشی بوده‌اند، اما گونه‌های جدیدی از فساد در مسائلی چون تحقیق و پژوهش، پایان‌نامه نویسی، دخالت در وضعیت داوری مقاله‌ها و سندسازی

علمی، نظریه و مقاله دزدی و مقاله‌سازی و موارد مشابه، به مجموعه رفتارهای ناسالم اضافه شده‌اند. همچنین وضع بورس و بورسیه‌ها و تبدیل دانشجویان خارج به داخل نیز از مواردی بود که به طور مکرر در مصاحبه‌ها مطرح گردید. این موضوع در گذشته کمتر مورد توجه بوده است و به نظر می‌رسد این روند، با افزایش موج مدرک‌گرایی در کشور و روی آوردن مقامات سیاسی برای اخذ مدارک دانشگاهی، تشدید شده باشد. از دیگر یافته‌هایی که در مصاحبه با گروه کانونی بدان اشاره شد، شیوه‌های ارتقا در دانشگاه‌ها و تأکید بر معیار شدن مقاله برای اخذ دانشجو در سطوح بالاتر تحصیلی بدون توجه به سایر جنبه‌های علمی می‌باشد که در سال‌های اخیر با شدت بیشتری دنبال شده و به حدی گسترش یافته که دامنه آن به آلودگی مجلات علمی خارج از کشور کشیده شده است. در این میان نشریات کم‌اعتبار و پولی با عناوین ISI و یا نشریات علمی پژوهشی که کشورهای جهان سوم پایه‌گذار آن بوده‌اند، روند جدیدی از فساد پژوهشی را رقم زده است. همچنین رقابت استادان برای افزودن نامشان در مقاله‌ها، اجبار دانشجویان و منوط کردن آنها به نمره، روی آوردن دانشجویان به جعل در مقاله‌ها و خرید و فروش پایان‌نامه از دیگر پدیده‌هایی هستند که ناشی از شکل‌گیری نوعی از رفتارهای ناسالم در دانشگاه‌ها می‌باشد که در سال‌های اخیر افشای این پدیده‌ها، حتی در موارد معدود، موجب خدشه علمی و طرح مباحثی در جامعه علمی کشور بوده است.

همچنین یافته‌های حاصل از مصاحبه نشان می‌دهد که عدالت یا بی‌عدالتی ادراک‌شده آموزشی در محیط دانشگاهی خود سبب بروز رفتارهای سالم و یا ناسالم می‌گردد که با اخلاق تحصیلی دانشجویان نسبت مستقیمی دارد، برای نمونه تعدادی از دانشجویان مصاحبه‌شونده بیان نمودند که: اساتید موضوعاتی را برای پایان‌نامه مناسب می‌دانند که با علایق و خواسته‌های خود آنها سازگار می‌باشد و در این میان کمترین وقت را برای دانشجو قائل می‌شوند و به همین علت آنها با پرداخت پول از گروه‌های حرفه‌ای می‌خواهند تا پایان‌نامه را سروسامان دهند. این موضوع هم‌راستا با نتایج مطالعه اسمیت و همکارانش است (۲۰۰۲) که نشان می‌دهد عدم استفاده از رویه‌ها و استانداردهای منطقی و باثبات می‌تواند دانشجویان را متمایل به رفتارهای فریب‌آمیز و تقلب نماید. این یافته با نتایج حاصل از پژوهش گل‌پرور (۱۳۸۹) نیز هم‌راستا است. گروهی دیگر

عنوان نمودند که استادان برای ارائه نمره‌های میان ترم، آنها را مجبور به ارائه ترجمه بخشی از یک کتاب و یا انجام بخشی از یک پروژه تحقیقاتی و یا انجام کارهای آماری می‌کنند.

از سویی مصاحبه‌های صورت گرفته تأییدکننده این امر است که در زمینه داوری مقاله‌های علمی- پژوهشی و یا علمی- ترویجی، نوعی پارتی‌بازی و یا بده بستان‌های حزبی و سیاسی وجود دارد؛ به گونه‌ای که این آثار بدون توجه به ماهیت و ارزیابی، مورد بی‌عدالتی قرار می‌گیرند. همچنین بسیاری از نشریات ایرانی به استفاده از اعضای هیئت تحریریه به عنوان داور و یا به عنوان منبعی برای انتخاب داوران تأکید دارند که این نمایانگر اقتدار و نفوذ اعضای هیئت تحریریه بر این نشریات است و این مسئله با توجه به تعصبی که این افراد به مجله دارند، سبب جهت‌گیری‌ها و یا سخت‌گیری‌هایی می‌شود. در مصاحبه‌های صورت گرفته، نوعی نگرانی از سیاسی شدن فضای دانشگاهی و انتصاب‌ها با توجه به گرایش‌های سیاسی و حزبی و نه شایستگی‌های علمی و پذیرش عمومی به عنوان بستر بروز رفتارهای ناسالم در محیط‌های علمی، به چشم می‌خورد. ورود افراد با نفوذ و دارای موقعیت‌های سیاسی در برخی از مؤسسه‌های آموزش عالی که اختیار جذب دانشجو را از مسیر کنکور و یا آزمون‌های ورودی به دست آورده‌اند نیز به طور چشمگیری افزایش یافته است. در این راستا تعدادی از استادان گروه کانونی، به تجارب شخصی خود مبنی بر مواجه شدن با دانشجویان کم‌سواد و ناآگاه و الزام استاد به دادن نمره اشاره داشتند که این موضوع تأکیدی بر پیدایش پدیده «حامی رئیس» از گروه‌های سیاسی، نهادهای مؤثر سیاسی، قانونی و حقوقی می‌باشد.

از سویی، نگرش بخشی از عاملان بازار دانش در آموزش عالی به سمت مدرک‌گرایی مفرط سوق یافته است؛ به گونه‌ای که برخی از مراکز دانشگاهی به «فروشگاه‌های مدرک تحصیلی» تقلیل یافته‌اند. در این میان مواردی از سبک‌های "دانشگاه‌هاوایی" و "ماستریخ" و یا آکسفوردیزه شدن مدارک تحصیلی تعدادی از نخبگان سیاسی به چشم می‌خورد که مفتخر به دریافت مدرک دکتری شده‌اند و این موضوع در دهه‌های اخیر به میزان بیشتری گسترش یافته است. با وجود اینکه این مدارک فاقد ارزش کیفی و علمی می‌باشند، اما تبعات منفی این روند برای دانشجویان نخبه کشور در مراکز آموزش عالی قابل قبول نیست و سبب احساس نارضایتی

آنها و اقدام به مهاجرت و اخذ پذیرش از دانشگاه‌های خارجی شده است. تأکید اعضای گروه کانونی بر حضور اساتید با مدارک غیر معتبر بنا بر سابقه سیاسی در مراکز علمی، ناتوانی آنها در تدریس، طرح مباحث متفرقه به جای سرفصل‌های درس و مواردی از این قبیل از جمله شاخص‌هایی است که در یافته‌های کمی تحقیق نیز رتبه متوسط رو به بالا را به دست آورده است.

در بعد فساد اخلاقی و غیر هنجاری نیز مؤلفه‌هایی از تبعیض، سوءاستفاده جنسیتی، سوءاستفاده از موقعیت‌های شغلی دانشجویان و حتی استفاده از موقعیت سیاسی دانشجویان برای حفظ جایگاه رؤسای دانشگاه به چشم می‌خورد که براساس نظر اعضای گروه کانونی این موارد در دانشگاه‌های پولی و غیر دولتی رایج‌تر هستند. از سویی بخشی از مصادیق فساد در مراکز آموزش عالی قابل بررسی است که شباهت زیادی با فساد در سازمان‌های دیگر دارد و هرچند در محیط‌های آموزشی رخ می‌دهد و اثر خود را نیز بر آن می‌گذارد، اما به عنوان یک خصلت برای آموزش عالی تلقی نشده و بیشتر بر فساد اداری و سازمانی در جامعه معطوف است. مواردی از قبیل پارتی‌بازی در اشکال مختلف، سوءاستفاده‌های مالی در خریدها و قراردادهای، دادن وام‌ها به حلقه‌های نزدیک به مدیریت از مصادیق این نوع از فساد می‌باشند.

فرجام

در کشورهای در حال گذار، فساد پدیده‌ای عمومی است که به عنوان یک موضوع حاد و رایج در میان مردم مطرح و تقریباً یک مسئله فراگیر مزمین است که شاخص مشروع یا نامشروع دانستن قدرت‌های سیاسی قرار می‌گیرد. مردم این کشورها به گونه‌ای با این مسئله خو گرفته‌اند که زندگی روزمره آنها گویی بدون نوعی از فساد نمی‌گذرد. تاکنون مطالعات زیادی درباره فساد در ابعاد اقتصادی و مالی، اداری و سیاسی انجام شده، اما عرصه‌هایی همچون آموزش و پژوهش کمتر در کانون توجه قرار گرفته است. از این رو، پژوهش حاضر آموزش عالی را به عنوان یک سازمان علمی و فرهنگی انتخاب و مصادیق فساد در آن را از جنبه کارکردهای آموزشی و پژوهشی، اداری، اقتصادی و مالی و اخلاقی، از سه منظر دانشجویان، اساتید و کارکنان سنجیده است. از این جهت به نظر می‌رسد در زمینه بررسی فساد در نظام آموزش عالی، پژوهشی نو و

جدید تلقی و از جمله موارد معدود قلمداد می‌گردد. لازم به توضیح است که نگارندگان مقاله قصد تعمیم موارد به دست‌آمده را نداشته و صرفاً به دنبال ارائه نتایج حاصل هستند، از این رو قضاوت نهایی نیازمند مطالعات بیشتری است.

مطالعه فساد از سه جهت قابل اهمیت است. اول اینکه دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی اعم از دانشجویان و اعضای هیئت علمی در هر جامعه‌ای با درجه‌ای از شدت به عنوان گروه مرجع شناخته شده و رفتارهای آنها می‌تواند موجب الگوبرداری و هنجاری شدن فساد و یا غیر اخلاقی شدن آن در جامعه گردد. از جهت دیگر، دانشگاه مرکز تحقیق و مطالعه و راهگشایی در مورد مسائل عمومی است و پژوهش دانشگاهی پشتوانه‌ای نظری برای پویایی و تحرک یک جامعه محسوب می‌شود. ناب بودن و اصالت پژوهش و تحقیق در آموزش عالی وقتی ناشی از تفکر اساتید و دانشجویان است، می‌تواند سبب بهبود امور جامعه گردد. با وجود این، همان‌گونه که مطالعه حاضر نشان داده، گونه‌هایی از فساد در صورتی و بی‌ارزش شدن پژوهش‌های دانشگاهی تأثیر داشته است. از سویی دانشجویان به عنوان مشتریان اصلی و متقاضیان علم و دانش پس از فارغ‌التحصیلی در سازمان‌های دولتی و یا خصوصی مشغول به کار می‌شوند و مطالعه فساد از منظر این گروه می‌تواند نقش مؤثری در آینده جامعه داشته باشد.

در پژوهش حاضر بیشتر نتایج، حاصل از تجارب شخصی و نقل قول‌های دست اول بیان شده توسط حجم نمونه مورد بررسی در مرحله مصاحبه می‌باشد. براین اساس با تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های گروهی، مواردی استخراج شد که در چهار گروه فساد آموزشی و پژوهشی، اداری، اقتصادی و مالی و اخلاقی و غیرهنجاری دسته‌بندی گردید. براساس نتایج حاصل از تحلیل‌های کمی این مطالعه، از دیدگاه دانشجویان و استادان، بیشترین گونه‌های فساد در آموزش عالی کشور به ترتیب فساد آموزشی و پژوهشی، فساد اداری، اخلاقی و غیر هنجاری و در نهایت فساد مالی و اقتصادی می‌باشد. در انتها راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱. پیشنهاد می‌گردد برنامه‌ای برای افزایش شفافیت در حوزه‌های اداری، مالی و آموزشی و پژوهشی طراحی گردد، به عنوان مثال شفاف‌سازی در برگزاری کلیه مزایده‌ها و مناقصه‌ها و روند اجرا و اعلام برندگان آنها به طوری که همگان از نتایج آن مطلع گردند. همچنین در سایر حوزه‌ها

مانند استخدام و به کارگیری نیروی انسانی و جذب هیئت علمی، فرآیند داوری‌ها، دادن گرنت‌ها و بورس‌ها و موادی از این قبیل شفاف‌سازی صورت گیرد.

۲. شواهد زیادی از دریافت بورس‌های تحصیلی توسط افرادی که از درجه پایین علمی برخوردارند، در مصاحبه‌ها وجود دارد. شفاف‌سازی در حوزه اعطای بورس‌های تحصیلی و ارائه آن در فرآیند برابر برای افراد پیشنهاد می‌شود.

۳. تشکیل کارگروه‌های آسیب‌شناسی فساد در مراکز آموزش عالی در وزارت علوم و دانشگاه‌ها. این کارگروه موظف به رصد و پیگیری چگونگی انجام امور و ارائه برنامه‌ها باشد.

۴. یکی از مواردی که توسط جامعه آماری به طور مکرر اظهار گردید، خالی شدن و یا تغییر مناسک علمی در دانشگاه‌ها بوده است. احیای ارزش‌های خاص دانشگاهی و تأکید بر آنها، تدوین و اجرای برنامه‌ای برای بالا بردن هویت علمی و دانشگاهی، افزایش روابط احترام‌آمیز و سخت‌گیری در موارد هنجارشکن از جمله راهکارهایی است که می‌تواند در جلوگیری از فساد اخلاقی و غیر هنجاری مؤثر باشد.

۵. مطالعات پیشین نگارندگان این مقاله نشان می‌دهد که خصوصی‌سازی دانشگاه‌ها در کشور و توسعه مشارکت بخش خصوصی در امور دانشگاه می‌تواند در برخی از جنبه‌های مالی و اداری، سبب کاهش فساد و انحراف ناشی از اختیارات دولتی در سطح دانشگاه‌ها شود.

۶. قاطعیت در برخورد با مصادیق فساد و حتی اطلاع‌رسانی در زمینه نحوه برخورد با تخلفات آموزشی، پژوهشی و غیر اخلاقی در کنار ترویج ارزش‌های علمی می‌تواند در کاهش فساد مؤثر باشد.

۷. شفاف‌سازی در زمینه مراحل پیشرفت افراد می‌تواند موجب افزایش سلامت اداری در سازمان‌ها شود، بنابراین لازم است کلیه مدیران، کارکنان، استادان و دانشجویان به شرایط ارتقای علمی و اداری در موقعیت‌های سازمانی خود و یا شرایط دریافت حقوق و مزایا اشراف کامل داشته باشند.

۸. با توجه به سرعت فزاینده تغییرات در زمینه فناوری اطلاعات و توسعه آن در دانشگاه‌های کشور، لزوم آموزش دانشجویان در ارتباط با استفاده از متون الکترونیکی و آموزش استادان برای شناسایی روش‌های کشف تقلب و کپی‌برداری‌های الکترونیکی، احساس می‌گردد.
۹. گسترش برنامه‌های آموزشی در مورد فساد اداری، زمینه‌های بروز و پیامدهای آن نیز یکی از برنامه‌های مهم در این راستا می‌باشد. آموزش قبل از ورود، آموزش حین خدمت و استفاده از شیوه‌های آموزشی مناسب در کاهش فساد اداری و پیشگیری آن مناسب می‌باشد؛
۱۰. اهمیت دادن به مناسک علمی، حفظ حریم دانشگاه‌ها و حرمت اعضای علمی؛
۱۱. به‌کارگیری یک نظام ارزیابی و پایش کیفیت در تمامی مراکز آموزش عالی؛
۱۲. تشکیل کارگاه‌های تخصصی بررسی سازوکارهای توسعه «اخلاق علمی» توسط انجمن‌های علمی و دانشگاه‌ها؛
۱۳. اهمیت دادن به موضوع انتخاب داوران و کیفیت گزارش آنها و استفاده از داوران خارج از اعضای هیئت تحریریه مجله برای ارزیابی مقاله‌های پژوهشی.

منابع فارسی

۱. آتشک، محمد، محمد قهرمانی و محمود ابوالقاسمی و مقصود فراستخواه (۱۳۹۰)، "مفهوم فساد اداری در نظام آموزش دولتی"، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال ششم، شماره ۲.
۲. ابراهیم‌آبادی، غلامرضا (۱۳۸۴)، *تحلیلی بر وضعیت فساد در ایران*، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۳. اشرفی، بزرگمهر و مریم علی‌ئی (۱۳۹۰)، *اولویت‌بندی و وزن‌دهی علل فساد اداری در سازمان‌های دولتی براساس فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)*، سمنان: همایش ملی خصوصی سازی.
۴. امیری، حمید (۱۳۸۷)، *نقش فرهنگ سازمانی در پیشگیری از بروز فساد اداری*، دومین همایش نظارت و بازرسی، تهران.
۵. پورعزت، علی‌اصغر، آرین قلی‌پور، الهام حیدری، سمیرا ندیر خانلو و مجید سعیدی‌نژاد (۱۳۹۱)، "شناسایی عوامل مؤثر و پیامدهای رفتارهای غیر دانشگاهی در میان استادان دانشگاه"، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال هفتم، شماره ۲.

۶. جاهد، حسینعلی (۱۳۸۴)، "سلامت سازمانی"، *ماهنامه علمی آموزشی تدبیر*، سازمان مدیریت صنعتی، شماره ۱۵۹.
۷. خامسان، احمد و محمد اصغر امیری (۱۳۹۰)، "بررسی تقلب تحصیلی در میان دانشجویان دختر و پسر"، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال ششم، شماره ۱، ۵۳-۶۱.
۸. خلف‌خانی، مهدی (۱۳۸۹)، *تحلیلی بر رابطه بین سرمایه اجتماعی و فساد اداری*، مجموعه مقالات کتاب فساد اداری: زمینه‌ها و راهبردها، انتشارات پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، شماره ۵۲.
۹. دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۷)، "استراتژی مبارزه با فساد: آیا فناوری اطلاعات فساد اداری را کاهش می‌دهد؟"، *فصلنامه مدرس علوم انسانی*، دوره ۹، شماره ۱۰۳.
۱۰. ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۸۹)، *تقلب علمی: جنبه‌های اجتماعی و حقوقی*، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۱۱. رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۹)، *توسعه و تضاد*، تهران: شرکت سهامی انتشار، جلد اول.
۱۲. رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۶)، *سرطان اجتماعی فساد*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۱۳. ربیعی، علی (۱۳۸۳)، *زنده‌یاد فساد: جامعه‌شناسی سیاسی فساد در دولت‌های جهان سوم*، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۴. ربیعی، علی (۱۳۸۶)، *معمای دولت مدنی در جهان سوم*، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
۱۵. ربیعی، علی (۱۳۹۰)، *تقریرات درسی در درس مسائل جاری مدیریت*، تهران: دانشکده مدیریت دانشگاه پیام نور.
۱۶. رسولی، رضا (۱۳۸۴)، "نقش بانک جهانی در مبارزه با فساد"، *فصلنامه تحول اداری*، دوره هشتم، شماره ۵۰.
۱۷. رسولی، رضا و بهنام شهانی (۱۳۸۸)، "فساد اداری در مدارس آموزشی: عوامل مؤثر بر پیدایش، گسترش و کاهش آن"، *فصلنامه مدیریت دولتی*، دوره اول، شماره ۳، ۱۹-۳۴.
۱۸. رهبر، فرهاد (۱۳۸۱)، *بازشناسی عارضه فساد: ماهیت، گونه‌ها، پیامدها و آموزه‌های تجربی*، تهران: نشر جهاد، جلد اول.
۱۹. رهبر، فرهاد، فضل‌الله میرزاده و غلامرضا زال‌ور (۱۳۷۸)، *بازشناسی عارضه فساد مالی*، تهران: جهاد دانشگاهی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران، جلد دوم.
۲۰. زمانی، بی‌بی‌عشرت و سید امین عظیمی و نسیم سلیمانی (۱۳۹۱)، "مقایسه عوامل مؤثر بر سرقت علمی برحسب جنسیت و رشته تحصیلی از دیدگاه دانشجویان"، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال هفتم، شماره ۳، ۱-۱۳.

۲۱. شیخی، محمدحسین (۱۳۹۰)، عوامل موثر بر سلامت نظام اداری و رشد ارزش‌های اخلاقی در آن، *اسلام و پژوهش‌های مدیریتی*، سال اول، شماره ۲، ۹۹-۱۲۶.
۲۲. صفری، سعید و حمیدرضا نائی (۱۳۸۰)، *رویکردهای مختلف در مبارزه با فساد*، مجموعه مقالات دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی کشور، تهران، سازمان بازرسی کل کشور، ۱۴۱-۱۶۶.
۲۳. عباسپور، عباس (۱۳۸۴)، *مدیریت منابع انسانی پیشرفته (رویکردها، فرآیندها و کارکردها)*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۲۴. عباس‌زادگان، سیدمحمد (۱۳۸۴)، *مدیریت بر سازمان‌های ناآرام*، تهران: نشر کویر.
۲۵. علیوردی‌نیا، اکبر و صالح صالح‌نژاد (۱۳۹۲)، "بررسی عوامل موثر در اقدام به تقلب دانشجویان"، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال هشتم، شماره اول، ۸۵-۹۳.
۲۶. فرج‌پور، مجید (۱۳۸۳)، *فقر، فساد و تبعیض موانع توسعه در ایران*، تهران: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول.
۲۷. فیوضات، یحیی (۱۳۸۲)، *نقش دانشگاه در توسعه ملی*، تهران: نشر ارسباران.
۲۸. قلی‌پور، آرین، سیدعلی کوشازاده، غلامرضا سایمی، مسلم امیری طیبی و علی ابراهیمی (۱۳۸۸)، "واکاوی بی‌عدالتی جزایی و نقش آن در شیوه فساد آموزشی در دانشگاه‌ها، مطالعه چندموردی: دانشگاه‌های تهران"، *اندیشه مدیریت*، سال سوم، شماره ۲، ۷۴-۴۱.
۲۹. کاکس، رابرت (۱۳۸۷)، *دولت، فساد و فرصت‌های اجتماعی*، ترجمه حسین راغفر، تهران: انتشارات نقش و نگار.
۳۰. *گزارش جهانی فساد (۲۰۰۱)*، منتشرشده توسط سازمان شفافیت بین‌المللی (TI)، معاونت امور مدیریت و منابع انسانی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۱. گل‌پرور، محسن (۱۳۸۹)، "رابطه اخلاق و عدالت آموزشی با پرهیز از فریب‌کاری علمی"، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال پنجم، شماره‌های ۱ و ۲، ۶۶-۵۷.
۳۲. محمدزاده، عباس (۱۳۸۴)، *مدیریت توسعه*، تهران: انتشارات سمت.
۳۳. محمدنبی، حسین (۱۳۸۰)، "فساد اداری و مبارزه با آن از منظر سازمان ملل متحد"، *مجله وکالت*.
۳۴. محمدی، مجید (۱۳۷۹)، *راه دشوار اصلاحات: مؤلفه‌ها و موانع توسعه سیاسی*، تهران: انتشارات جامعه ایرانیان.
۳۵. هانتینگتون، ساموئل (۱۳۸۵)، *سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علم.

۱۴۸ / آسیب‌شناسی سلامت نظام آموزش عالی و ارائه چارچوبی برای ارتقای سلامت نظام دانشگاهی

۳۶. هیوود، پل (۱۳۸۱)، *فساد سیاسی*، ترجمه محمد طاهری و میرقاسم بنی‌هاشمی، پژوهشکده مطالعات راهبردی.

منابع لاتین

37. Ashforth, B.E., Gioio, D.A., Robinson, S.L., Trevino, L.K. (2008), "Reviewing Organizational Corruption", *Academy of Management Review*, 33(3), 670-683.
38. Ahmadov, I., & Akbarov, E. (2007), *Taxonomy of Corruption in Higher Education System of Azerbaijan*, Retrieved from:
<http://iaea2007.tqdk.gov.az/cp/Taxonomy%20of%20corruption%20in%20higher%20education%20system%20of%20Azerbaijan.pdf>
39. AICPA. (2005), *Management Override of Internal Controls: The Achilles Heel of Fraud Prevention*.
40. Altbach, P. (2004), The Question of Corruption in Academy, *International Higher Education*, 34, 8-10. Retrieved from:
http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/newsletter/News34/text004.htm
41. Anderson, K.H., & Heyneman, S.P. (2005), Education and Social Policy in Central Asia: The Next Stage of the Transition, *Journal of Social Policy and Administration*, 39, 361-80.
42. Andvig, J.C. et al. (2000), *Research on Corruption*; Michelson Institute and Norwegian Institute of International Affairs.
43. Barsky, A. (2008), "Understanding the Ethical Cost of Organizational Goal-Setting: A Review and Theory Development", *Journal of Business Ethics*, 81, 63-81
44. Braxton, J.M., & Bayer, A.E. (1999), *Faculty Misconduct in Collegiate Teaching*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
45. Bray, M. (2003), *Adverse Effects of Private Supplementary Tutoring*, Paris: International Institute for Education and planning.
46. Carvajal, R. (1999), "Large Scale Corruption: Definition, Cases and Cures", *Systemic Practice and Action Research*, 12, 335-353.
47. Chapman, D. (2004), The Sectoral Dimensions of Corruption: Education In B.Sector (ED), *Fighting Corruption in Developing Countries*, Bloom Field, CT: Kumarian.

48. Chronicle.T. (2002),*Corruption Plagues Academe Around the World*.The Chronicle of Higher Education.Retrieved from: [http:// Chronicle.com/prm/weekly/v48/i47/47a93201.htm](http://Chronicle.com/prm/weekly/v48/i47/47a93201.htm).
49. Dalalishvili,T.(2006),*Administrative Abuses and Misdemeanors in the Tblisi State University Students' Dormitory in Bagebi*. Retrieved from: [http:// www.traccc.cdn.ge/publications/](http://www.traccc.cdn.ge/publications/).
50. Fleming, P., & Zyglidopoulos, S. C. (2008), "The Escalation of Deception in Organizations", *Journal of Business Ethics*, 81,837-850
51. Florida,R. (2006),*Regions and Universities Together Can Foster Creative Economy*, Chronicle of Higher Education,(September,15)
52. Hallak,J.,& Poisson,M.(2007),*Corrupt Schools ,Corrupt Universities, What Can Be Done?*, International Institute for Educational Planning in UNESCO.
53. Harris,R.(2003),*Political Corruption in Beyond the Nation State*,Routledge.
54. Heyneman,S.P.(2003), Education and Misconduct' in J. Guthrie (ed.) *Encyclopedia of Education*, Volume 5,New York: Macmillan Publishers.
55. Heyneman,S.P. (2004), "Education and Corruption", *International Journal of Education Development*, 24,638-48.
56. Heyneman,S.P. (2005), Organizations and Social Cohesion, *Peabody Journal of Education*, 80,1-8.
57. Janashia,N.(2004), "Corruption and Higher Education in Georgia", *International Higher Education*,34,10-12.
58. Jones, P. (2005), *Combating Fraud and Corruption in the Public Sector*, Chapman and Hall.
59. Lange, D. (2008), "A Multidimensional Conceptualization of Organizational Corruption", *Academy of Management Review*, 33(3),710-729.
60. Liiv,M.L.(2004), *The Causes of Administrative Corruption*, Dissertation for M.S in Public Administration, Tartu.
61. Luo, Y. (2005), "An Organizational Perspective of Corruption", *Management and Organization Review*, 1(1),119-154.

62. Mohabbat Khan, M. (2001), *Political and Administrative Corruption: Concepts, Comparative Experiments and Bangladesh Case*, a paper prepared for transparency international- Bangladesh chapter, Retrieved from: <http://www.ti-bangladesh.org>.
63. Natatasios, S.A. (2005), USAID, *Anti Corruption Strategy*, Washington, D.C.
64. Nielsen, R.P. (2003), "Corruption networks and Implication for Ethical Corruption Reform", *Journal of Business Ethics*, 42, 125-149.
65. Noah, H.J., & Eckstein, M.A. (2001), *Fraud and Education: The Worm in the Apple*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield
66. Peuch, J.C. (2002), "Georgia, Clock Is Ticking as Higher Education is Eaten Away by Corruption", *Eurasia Insight*.
67. Pfarrer, M. D., & Decelles, K. A. (2008), "After the Fall: Reintegrating the Corrupt Organization", *Academy of Management Review*, 33(3), 730-749.
68. Rostiasvili, K. (2004), *Corruption in Higher Education System in Georgia*. <http://www.tracc.cdn.ge/publication>.
69. Romyantseva, N. V. (2005), "Taxonomy of Corruption in Higher Education", *Peabody Journal of Education Romyantseva*.
70. Scott, James (2003), *Comparative Political Corruption*, Prentice Hall Inc.
71. Smith, K.J., Davy, J.A., Rosenberg, D.L., & Haight, G.T. (2002), "A Structural Modeling Investigation of the Influence of Demographic and Attitudinal Factors and In-class Deterrents on Cheating Behavior among Accounting Majors", *Journal of Academic Education*, 20, 45-65.
72. Tanzi, V. (1998), "Corruption around the World: Cases, Consequences, Scope and Cases", *IMF-staff Papers*, 45(4), 559-594
73. Temple, R. (2006), *Universities without Corruption: A New Approach for Georgias' Higher Education*, CIHE new sletter, 43. Retrieved from: http://www.bc.edu/bc_org/aup/soe/cihe/newsletter/number42/p19_temple.com

-
74. Valentino,v.(2007),*Managing Corruption in Higher Education in Moldova*.Master thesis,John.F.Kennedy school of government, Harvard university , Retrived from: <http://www.culiuc.com/papers/vvalentino.pdf>
75. Waite,D.,& Allen, D. (2003), "Corruption and Abuse of Power in Education Administration", *The Urban Review*, 35,281-296.
76. World Bank.(2002),*Governance and Service Delivery in the Kyrgyz Republic-results of Diagnostic Study*. Retrieved April 25, 2004, from: [http://Inweb18.worldbank.org/ECA/ecspeExt.nsf/ECADocbyunid/1b062b0dc8a543b485256c63005d49fd/\\$file/kyrgyz%20Governance.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/ECA/ecspeExt.nsf/ECADocbyunid/1b062b0dc8a543b485256c63005d49fd/$file/kyrgyz%20Governance.pdf)
77. World Bank.(2003), *Governance and Service Delivery in kazakhstan-results of Diagnostic Surveys*, Retrieved april 25, 2004, from [http://Inweb18.worldbank.org/ECA/ecspeExt.nsf/ECADocbyunid/1b062b0dc8a543b485256c63005d49fd/\\$file/kazgovserveng.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/ECA/ecspeExt.nsf/ECADocbyunid/1b062b0dc8a543b485256c63005d49fd/$file/kazgovserveng.pdf)